

З цих результатів випливає, що найбільше у наведеній діагностичній ситуації виявляється власне адаптаційна поведінка (спрямована на пристосування до існуючої ситуації без її аналізу та критики). В достатній мірі репрезентовані також орієнтаційна і вичікувальна різновиди поведінки. Найменше у діагностованих присутній такий різновид громадянської активності, як підтримка наявної ситуації. Це також свідчить про те, що реальні поведінкові настановлення в конкретній ситуації можуть цілковито розходитися з усвідомлюваними цінностями. Адаптаційна поведінка, здатність пристосування до політично-гострої ситуації, -- виживання як цінність – також є доволі значущими. Виживання як цінність конкурує з цінностями політичними і громадянськими (в певних ситуаціях).

Враховуючи незбіг декларованих і «справжніх» цінностей, не варто обмежуватися однобічною діагностикою громадянської ідентичності. Доцільним є доповнювати стандартизовані методи досліджень громадянської ідентичності різноманітними проєктивними методиками.

Тези надіслані 27 лютого 2019 р

Харченко Надія Анатоліївна, Ємець Тетяна Олегівна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Нині відбуваються зміни освітніх парадигм і з кожним роком все більш очевидною стає тенденція гуманізації школи, переосмислення існуючих підходів до навчання і виховання підростаючого покоління, що, зокрема, передбачає перехід від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної (особистісно орієнтованої) моделі освіти. Відповідно до цієї моделі з об'єкта впливу дитина перетворюється на повноправного партнера педагога по спільній роботі, кінцевою метою якої є розкриття та реалізація всіх потенційних можливостей особистості учня, що виключає не тільки маніпулятивний вплив, але і будь-який усереднений підхід до дітей. Саме відмова від одноманітності, прагнення забезпечити кожній дитині індивідуальну траєкторію розвитку з урахуванням її психологічних особливостей і складають, в кінцевому рахунку, суть змін, що намітилися, демократизацію та гуманізацію сучасного освіти [1].

Упродовж останніх років у нашому суспільстві разом із тенденціями до особистісно орієнтованої освіти, поширилися й кризові явища, зокрема прояви шкільного насильства. Аналіз науково-психологічної літератури засвідчує, що

в сучасних освітніх закладах спостерігається зростання кількості випадків свідомого жорстокого ставлення з боку старших і сильніших учнів та вчителів до менших і слабших членів шкільного колективу, за таких умов прагнення до гуманізації та індивідуалізації навчання фактично нівелюються.

Буллінг зустрічається в різних країнах і його дослідженням займаються психологи і педагоги з Фінляндії, Данії, США, Великобританії, Канади, Японії тощо. Перші масштабні дослідження, в рамках яких здійснювалося систематичне вивчення буллингу і основних напрямків роботи по його превенції, були виконані Д. Олвеусом і його колегами в 1970 р. [1]. Буллінг не є поведінкою, а являє собою форму взаємодії, в якій виявляються різні типи поведінки. Буллінг має структуру, характерну для конфлікту, але володіє специфічними рисами (тривалий повторюваний характер, дисбаланс сил кривдника і жертви, а буллінг-структура включає в себе фіксовані типи учасників – кривдник, жертва, свідок, помічник буллера, захисник жертви), що відрізняють буллінг від інших форм конфліктної взаємодії. Таким чином, під булінгом розуміється тип деструктивної конфліктної взаємодії в групі при якій, кривдником стосовно жертви, нездатної себе захистити, здійснюються тривалі повторювані насильницькі дії. При виникненні буллингу в класі виникає буллінг-структура – так звана соціальна система, що включає переслідувачів, їх жертв і спостерігачів [2].

Попередження шкільного насильства вимагає комплексного підходу, що базується на принципах гуманістичної психології і педагогіки, і передбачає застосування психолого-педагогічних методів і методик у практичній роботі з учнями, їх батьками і вчителями.

Профілактична діяльність класного керівника може бути заснована на ідеях і принципах педагогічної підтримки. Під педагогічною підтримкою її основоположник, О.С.Газман, розуміє діяльність професіоналів-представників освітньої установи, спрямовану на надання превентивної та оперативної допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем, пов'язаних з фізичним і психічним здоров'ям, сприяння їх успішному навчанню, ефективній діловій та міжособистісній комунікації, життєвому самовизначенню. Предметом педагогічної підтримки, таким чином, стає процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, можливостей шляхом подолання перешкод (проблем), що заважають їй зберегти свою людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів в навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя [4].

Головна умова ефективної профілактичної роботи в освітньому середовищі нарівні з діагностикою та превентивної програмою – є підбір грамотної команди педагогів. Найбільш сприятливий час для профілактики насильства – молодша школа, коли основним завданням педагогів стає навчити дітей

позитивній взаємодії. Краще, якщо ролі альфи (лідера) і аутсайдерів жорстко не закріплені, а ієрархія в класі гармонійна. Це можливо, якщо маленький колектив живе не тільки навчанням, але і якимись іншими справами: конкурсами, змаганнями, спільно організованим дозвіллям за містом. Допмагають спільно створені правила групи. Їх можна виписати на окремому плакаті і повісити в класі, але вони не повинні бути формальними. Група і вчитель постійно стежать за їх виконанням і обговорюють, що ще потрібно зробити, щоб клас став більш дружним і згуртованим. Найбільша, недозволена помилка – мовчати про випадки шкільного насильства і чекати, поки ситуація сама владнається. Будь-яка дитина беззахисна перед буллінгом і ризикує отримати важкі психологічні травми із наслідками на все подальше життя [3].

Висновки. Психологічна профілактика є особливим видом діяльності практичного психолога, спрямованим на збереження, зміцнення і розвиток психічного здоров'я дітей на всіх етапах шкільного дитинства. Система психопрофілактичних заходів спрямована на формування адекватної самооцінки, комунікативних навичок конструктивної взаємодії, розвиток емоційної саморегуляції, зміну соціального статусу в класі, зменшення проявів агресії та зниження рівня тривожності.

Література:

1. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні проблеми насильства / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна. – К., 2003. – 344 с.
2. Малкина-Пых И. Г. Психология поведения жертвы / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Феникс, 2006. – 1008 с.
3. Шалагинова К.С. К вопросу о необходимости предупреждения буллинга в современной начальной школе: от обоснования к реализации превентивной деятельности // *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. – 2017. – № 11-12. – С. 305-310
4. Юрчик О.М. Гуманістичні засади психопрофілактики шкільного насильства /О.М. Юрчик // *Психологія особистості*. –2013. – № 1(4). – С.194-203.

Тези надіслані 20 лютого 2019 р.